

T.C. İNKILAP TARİHİ ve ATATÜRKÇÜLÜK FULLETEN

SBD NOTLARI

5. ÜNİTE

DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

Konu Özetleri

SBD Bilgi

Kavram Kartları

Kazanım Odaklı

HAZIRLAYAN

Muammer ASLAN

DEMOKRATİKLEŞME ADIMLARI · CUMHURİYET HALK FIRKASI

ÜNİTE 5

5. ÜNİTE · DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

5.1 ATATÜRK DÖNEMİ'NDE DEMOKRATİKLEŞME YOLUNDA ATILAN ADIMLAR

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı günden itibaren millî bağımsızlık öncelikli olmak üzere **millî egemenliğe** dayanan bir yönetim kurulacağını işaretlerini verdi: Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas kongrelerinde halkın geleceğine **kendisinin karar vereceği** vurgulandı; **23 Nisan 1920**'de BMM açıldı. İlk mecliste olağanüstü şartlar nedeniyle **siyasi partilere yer verilmedi**. **20 Ocak 1921** Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilk maddesi "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." egemenliği kişi ya da zümreye değil **millete** verdi; savaş şartları gereği **meclis hükûmeti sistemi** getirildi. Saltanatın kaldırılmasıyla millî egemenlik pekişti.

Neden siyasi parti?: Siyasi partiler **demokrasinin temel kurumlarıdır**; farklı görüşlerin mecliste temsil edilmesini ve yönetimde yer almasını sağlar. Atatürk: "Millî egemenlik esasına dayanan ve özellikle cumhuriyetle yönetilen memleketlerde siyasal partilerin varlığı doğaldır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de **birbirini denetleyen partilerin** doğacağına şüphe yoktur." / "Milletin hatadan korunması için tek güvenilir çare... bir siyasi partinin seçimde millete **rehberlik** etmesidir."

5.1 CUMHURİYET HALK FIRKASI (9 EYLÜL 1923)

Türk tarihinde ilk siyasi partiler **II. Meşrutiyet** döneminde kurulmuştu. BMM'de partiler yerine gruplar vardı: Mustafa Kemal liderliğindeki **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (Birinci Grup)** ve diğerleri (**İkinci Grup**). Zaferden sonra görüş ayrılıkları başlayınca Mustafa Kemal, reformlar için kendisini destekleyecek bir dayanak olarak 1922'de "Halk Fırkası" kuracağını açıkladı. 1 Nisan 1923 seçim kararı → 1 Ağustos seçim → **11 Ağustos 1923 II. TBMM**. Müdafaa-i Hukuk Grubu partiye dönüştürüldü: **9 Eylül 1923 Halk Fırkası** — yeni Türk devletinin **ilk siyasi partisi**; kurucu ve genel başkan Mustafa Kemal; kurucular arasında İsmet (İnönü), Celal (Bayar), Recep (Peker), Saffet (Arıkan).

» Cumhuriyetin ilanından sonra **Cumhuriyet Halk Fırkası**, 1935'te **Cumhuriyet Halk Partisi** adını aldı; 1931 kurultayında **Atatürk ilkeleri** partinin temel ilkesi oldu.

» Ekonomide **devletçilik**; bütün inkılaplar bu parti programına göre yapıldı; 1950'ye kadar **iktidar partisi**; Atatürk'ten sonra başına İsmet İnönü geçti. Çok partili hayata geçişte **ilk adım**.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** "Birbirini denetleyen partiler" sözü → **muhalefet** ihtiyacı; "Milletin hatadan korunması... rehberlik" sözü → siyasi partilerin **demokrasinin kurumu** olması.
- Demokratikleşme adımları listesinde **Misak-ı İktisadi** gibi ekonomik kararlar **yer almaz**; TBMM'nin açılması, cumhuriyetin ilanı, partilerin kurulması, kadınlara siyasi haklar yer alır.

KAVRAMLAR

Demokrasi: Halkın kendi kendini yönettiği rejim.

İktidar: Yönetimi elinde bulunduran parti/güç.

Çoğulculuk: Farklı görüşlerin bir arada temsil edilmesi.

Güvenoyu: Meclisin hükûmete duyduğu güveni gösteren oylama.

Zümre: Toplum içinde ayrı bir grup.

Fırka: Siyasi parti (eski adı).

Muhalefet: İktidara karşı olan, onu denetleyen parti/görüş.

Kurultay: Partinin en yüksek karar organı toplantısı.

Meclis hükûmeti: Bakanların mecliste tek tek seçildiği sistem.

Rehberlik: Yol gösterme.

TERAKKİPERVER VE SERBEST CUMHURİYET FİRKALARI

ÜNİTE 5

5. ÜNİTE · DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

5.1 TERAKKİPERVER CUMHURİYET FİRKASI (17 KASIM 1924)

Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması ve hanedanın yurt dışına çıkarılması CHF içindeki **muhallif** vekillerle fikir ayrılığını derinleştirdi. **26 Ekim 1924**'te Kâzım Karabekir (ordunun modernleştirilmesi raporları dikkate alınmadığı gerekçesiyle) I. Ordu Müfettişliğinden ve askerlikten, ardından Ali Fuat Paşa II. Ordu Müfettişliğinden istifa etti; İsmet Paşa kabinesi güven oylamasına gitti ve güvenoyu aldı. CHF'den istifalar **32**'ye ulaştı. **Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Refet (Bele), Adnan (Adıvar)** — Millî Mücadele'de Mustafa Kemal'in yanında yer almış asker ve siviller — **17 Kasım 1924**'te TCF'yi kurdu.

» Program: egemenlik milletindir; cumhuriyeti yaşatmak ve geliştirmek; ekonomide devletçilik yerine **liberalizm** (serbest piyasa), yabancı sermaye desteği; eğitimde millîlik; din-devlet ayrılığı ve **halkın dinî değerlerine saygı**.

» Mustafa Kemal: "Bizim meclisimizde de **iki parti** olmalı, hükûmeti **denetleme** sistemi kurulmalı ve medenî ülkelerin parlamentolarına benzemeliyiz."

4 Mart 1925

Doğu illerine yayılan ayaklanma (Şeyh Said) ve İngiltere'nin **Musul** ultimatomu ortamında **Takrir-i Sükûn Kanunu** çıkarıldı.

5 Haziran 1925

Doğudaki olaylarda rolü olduğu gerekçesiyle TCF hükûmetçe **kapatıldı**; mensupları İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı, çoğu **beraat** etti. Çok partili hayata **ilk deneme** başarısız; ortam henüz hazır değildi.

5.1 SERBEST CUMHURİYET FİRKASI (12 AĞUSTOS 1930)

İkinci muhalefet partisi; Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in **teşvik ve desteğiyle**, yakın arkadaşı **Fethi (Okyar) Bey** tarafından kuruldu. **1929 Dünya Ekonomik Bunalımı** Türkiye'ye yansımış, hükûmet vergileri artırmıştı; Times gazetesi Türk ekonomisinde endişe verici bir ortam olduğunu yazdı. Paris Büyükelçisi Fethi Bey, 11 Ağustos 1930'da yayımlanan mektubunda sıkıntıları hükûmetin beş yıllık ekonomi politikasına bağladı. Mecliste iki görüş vardı: teşebbüslerin **devlet eliyle** yürütülmesi ve **serbest piyasa** (liberalizm). Mustafa Kemal iki görüşün mecliste **tartışılmasını**, ekonomik kararların tartışılarak alınmasını ve halkın hükûmete yönelik **eleştirilerini meclise taşıyacak** bir muhalefet partisini gerekli gördü. Yurt gezilerinde halkın şikâyetlerini yakından gördü; **Yalova**'da Fethi Bey'den parti kurmasını istedi; partinin adını kendisi belirledi.

12 Ağustos 1930

SCF **İstanbul**'da kuruldu; kurucular Ali Fethi (Okyar), Nuri Conker, Ağaoğlu Ahmet, Mehmet Emin Yurdakul; CHF'den bazı vekiller istifa edip katıldı.

Eylül 1930

Fethi Bey'in **İzmir** gezisinde SCF'li ve CHF'li gruplar arasında gerginlik; bazı CHF vekilleri partiyi Mustafa Kemal'e muhalefetle suçladı; kapatılacağı söylentileri yayıldı.

17 Kasım 1930

Parti içinde kontrolü kaybeden Fethi Bey, Mustafa Kemal'le karşı karşıya gelmemek için partiyi **kendisi kapattı**. Çok partili hayata **ikinci deneme** de başarısız oldu.

Atatürk'ün sözü: "Çok partili rejim, gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Bunu **Cumhuriyetin esaslarından** sayıyorum." → Mustafa Kemal SCF'nin kuruluşundan memnuniyet duydu.

LGS RADARI

- » **Çıkış soru analizi:** SCF'nin kuruluş amacı: **çok partili hayata geçmek + ekonomik bunalıma çözüm aramak**; Fethi Bey'den parti kurması istenirken hedef: halkın eleştirilerinin meclise yansımaları, farklı görüşlerin temsili, partilerin mecliste yer alması.
- » TCF'nin CHF'den farkı: **liberal ekonomi** ve **dinî değerlere saygı**; TCF **hükûmet** tarafından, SCF **kurucusu** tarafından kapatıldı.

KAVRAMLAR

Teşvik: Bir işin yapılması için isteklendirme.

Büyükelçi: Bir devleti başka ülkede temsil eden en üst diplomat.

5.2 MUSTAFA KEMAL'E SUIKAST GİRİŞİMİ (15 HAZİRAN 1926)

İnkılaplardan rahatsız olan çevreler muhalif gruplarda bir araya geldi; rejimi ortadan kaldırmak için önlerindeki en büyük engel saydıkları Mustafa Kemal'e suikast planladı. Yurt gezisinin duraklarından **İzmir**'de, **Ziya Hurşit**'in başını çektiği Yusuf ve İsmail adlı suikastçılar otelin dar sokağında ateş edecek, **Giritli Şevki** onları deniz motoruyla **Sakız Adası**'na kaçıracaktı. Mustafa Kemal'in beklenen tarihte İzmir'de olmayacağını öğrenen Giritli Şevki, planın anlaşıldığını sanıp ihbarcı olabilmek için İzmir valisine mektup verdi; vali durumu bildirdi, Mustafa Kemal seyahatini erteledi. **15 Haziran**'da suikastçılar ve planlayıcılar yakalandı.

Olayı aydınlatmak için **İstiklal Mahkemesi** görevlendirildi; TCF milletvekilleri ve muhalefetteki **İttihatçılar** da yakalandı. Failler ve planlayıcılar cezalandırıldı; olayla ilgisi olmayan parti mensuplarının çoğu **beraat** etti. Halk büyük üzüntü duydu, destek mektupları yazdı, gazeteler olayı manşetten verdi. Mustafa Kemal **16 Haziran 1926**'da İzmir'e geldi; halk coşkuyla karşıladı; konuşmasında yeniliklerin süreceğini ve Türk halkına güvenini ifade etti.

Suikast sonrası sözü: "Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar olacaktır. Türk milleti, güvenliğini ve mutluluğunu sağlayan ve koruyan ilkelerle uygarlık yolunda durmaksızın yürüyecektir." → Cumhuriyet bir kişiye değil, **milletin vicdanına ve ilkelere** dayanır.

5.1 ATATÜRK DÖNEMİ SİYASİ PARTİLERİ – KARŞILAŞTIRMA

	CHF (9 Eylül 1923)	TCF (17 Kasım 1924)	SCF (12 Ağustos 1930)
Kurucu	Mustafa Kemal	Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Rauf, Refet, Adnan (Adivar)	Fethi (Okyar) — Atatürk'ün isteğiyle
Ekonomi	Devletçilik	Liberalizm (serbest piyasa)	Liberalizm
Özellik	İlk parti; iktidar (1923-1950)	İlk muhalefet; "dinî değerlere saygı"	İkinci muhalefet; 1929 Bunalımı ortamı
Sonu	1935'te CHP	5 Haziran 1925 hükûmetçe kapatıldı	17 Kasım 1930 kurucusu kapattı

LGS RADARI

- **Çıkmış soru analizi:** Suikast girişimine halkın tepkisi → **millî birlik ve beraberlik**, cumhuriyete ve Atatürk'e bağlılık. "Naçiz vücudum..." sözü suikast girişimi **sonrasında** söylendi.
- İki muhalefet partisinin de kapanması → "çok partili hayat için **ortam henüz hazır değildi**" çıkarımı; çok partili hayata kalıcı geçiş 1946'da gerçekleşti.

KAVRAMLAR

Suikast: Bir kişiyi planlı biçimde öldürme girişi.

İstiklal Mahkemesi: Olağanüstü dönemde kurulan özel mahkeme.

Naçiz: Değersiz, önemsiz.

Fail: Bir suçu işleyen kişi.

Güzergâh: İzlenen yol.

İhbar: Suçu yetkililere bildirme.

İttihatçı: İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi.

Payidar: Kalıcı, sürekli.

Manşet: Gazetenin ilk sayfasındaki büyük başlık.

Kınamak: Bir davranışı ayıplamak.

5.3 TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİTLER

Jeopolitik: bir ülkenin coğrafi konumundan kazandığı stratejik, askerî, siyasi ve ekonomik güçle dış siyasetini oluşturmasıdır. Türkiye; Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan, **Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu**'yu birleştiren bir köprü; **Boğazlar**'a sahip, üç tarafı denizlerle çevrili; **Asya, Avrupa ve Afrika**'nın birleştiği bölgede. Bu konum avantajlarla birlikte **dezavantajlar** (tehditler) da getirir. Mondros ve Sevr ile vatan işgal edilmiş, Millî Mücadele tehditleri boşa çıkarmıştı; ancak sonraki yıllarda yeni tehditler ortaya çıktı.

Etkisi: Tehditlerin temel amacı Türkiye'nin **ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü bozmaktır**. İç ve dış tehditler cumhuriyetin ilk on beş yılında inkılapları **yavaşlattı**, demokrasinin gelişmesini **geciktirdi**; devlet kaynaklarının önemli bölümü tehditlere harcandı.

Harita 5.1 · Asya ve Avrupa arasında köprü ülke Türkiye · Kaynak: MEB 2025, 8. Sınıf İnkılap Tarihi

TEHDİT	AÇIKLAMA
İç tehdit: isyanlar	Cumhuriyetin ilk yıllarından 1930'ların sonuna kadar halkın dinî duygularını kötüye kullanarak çıkarılan isyanlar; daha çok doğu ve güneydoğuda . Petrol kaynaklarına yakın bu bölgelerdeki kargaşada başta İngiltere olmak üzere sömürgeci devletlerin rolü vardı.
Dış tehdit: İtalya	1930'ların başından itibaren yayılmacı ve saldırgan politika → Türkiye temkinli bir politika izledi.
Dış tehdit: Fransa	Lozan'dan sonra Suriye sınırı ve yabancı okullar meselesinde zaman zaman gerginlik; Türkiye sorunları barışçı yolla ve millî çıkarlarından ödün vermeden çözdü.
15 Temmuz 2016	Türk demokrasisini hedef alan darbe girişimi , halkın demokrasiyi ve seçilmiş iradeyi korumak için gösterdiği direnişle püskürtüldü; "15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü" kabul edildi.

Güvenlik ve kalkınma: Mustafa Kemal (8 Mart 1925): "Vatanın bir köşesinde genel huzuru bozan olay, yalnız oradaki vatandaşları değil **en uzak yerlerdeki vatandaşların** rahatını, çalışma hayatını, ekonomisini ve üretimini etkiler... her faaliyetin, özellikle ekonomik ve ticari gelişimin ilk şartı **güvenliktir**." Türk milleti tehditlere karşı Gençliğe Hitabe'deki **"Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur."** sözünü rehber edindi.

LGS RADARI

- **Çıkış soru analizi:** Jeopolitik konumun **hem avantaj hem tehdit** getirdiği; iç isyanlarda **dinî duyguların istismarı** ve **dış kışkırtma** (İngiltere-petrol) birlikte vurgulanır.
- 15 Temmuz direnişi → halkın **demokrasi bilinci**, seçilmiş iradeye sahip çıkma; "Muhtaç olduğun kudret..." sözüyle ilişkilendirilir.

KAVRAMLAR

Jeopolitik: Coğrafi konumun siyasete ve güce etkisi.

İç tehdit: Ülke içinden gelen, düzeni bozmaya yönelik tehlike.

5. ÜNİTE MİNİ TEST

5. ÜNİTE · DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

ÜNİTE 5

TEST ÜNİTE 5 · MİNİ TEST

5 soru · yeni nesil · önerilen süre 8 dakika

Doğru: ___ / 5

1 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulduktan kısa süre sonra Şeyh Said İsyanı çıktı. İsyanla ilgisi görülen parti Takrir-i Sükûn Kanunu kapsamında kapatıldı.

Bu bilgiye göre partinin kapatılmasında aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur?

- A) Seçimleri kaybetmesi B) Rejime karşı bir isyanla ilişkilendirilmesi
C) Kurucularının yurt dışına çıkması D) Ekonomik programının başarısız olması

2 Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk'ün isteğiyle Fethi Okyar tarafından kuruldu. Ancak kısa sürede rejim karşıtlarının partide toplandığı görülünce parti kurucusu tarafından kapatıldı.

Bu gelişme aşağıdakilerden hangisini gösterir?

- A) Çok partili hayata geçiş için ortamın henüz uygun B) Halkın siyasete ilgi duymadığını
C) Tek partili yönetimin kalıcı olarak benimsendiğini D) Partinin seçimlerde başarısız olduğunu

3 Menemen'de rejime karşı ayaklanan bir grup, genç öğretmen Asteğmen Kubilay'ı şehit etti.

Bu olayla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Cumhuriyet rejimine yönelik bir tehdit olduğu B) Bir dış devletin işgal girişimi olduğu
C) Ekonomik bir kriz sonucu çıktığı D) Askerî bir darbe girişimi olduğu

4 İzmir suikast girişiminin ortaya çıkarılmasından sonra Atatürk: "Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır." demiştir.

Atatürk bu sözyle aşağıdakilerden hangisini vurgulamıştır?

- A) Cumhuriyetin bir kişiye değil, millete dayandığını B) Suikastçıların affedileceğini
C) Cumhurbaşkanlığından ayrılacağını D) Rejimin değiştirileceğini

5 Şeyh Said İsyanı üzerine çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, hükûmete geniş yetkiler vermiş; isyan istiklal Mahkemeleri aracılığıyla bastırılmıştır.

Bu kanunun çıkarılmasındaki temel amaç aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yeni siyasi partiler kurmak B) Ülkede asayiş ve rejimin güvenliğini sağlamak
C) Halifeliği yeniden kurmak D) Dış politikada ittifaklar oluşturmak

SORU	CEVAP	KISA ÇÖZÜM
1. Soru	B	İsyanla ilişkilendirilen parti Takrir-i Sükûn ile kapatıldı.
2. Soru	A	Muhalefet partisinin rejim karşıtlarınca kullanılması ortamın olgunlaşmadığını gösterdi.
3. Soru	A	Ayaklanma doğrudan cumhuriyet rejimine karşıydı; Kubilay rejimin sembolü oldu.
4. Soru	A	Cumhuriyet kişilerin ömrüyle sınırlı değildir; millete dayanır.
5. Soru	B	Takrir-i Sükûn, düzeni ve rejimi korumak için olağanüstü yetki kanunudur.

DAHA FAZLASI İÇİN OKUT!

SBD LGS ve 8. Sınıf Kaynak Tavsiyeleri

LGS ve yazılılardan 100 almaya hazır mısın? Bu sorularla kendini test ettin, şimdi sıra LGS maratonunda fark yaratmakta! **Voltaj Serisi** ve efsane 8. sınıf kitaplarımızla pratik yap, sınav maratonunda hep bir adım önde ol.

İnkılap Tarihi Temel Kitap

- ✓ LGS odaklı anlatım.
- ✓ Mantığını Anlayalım ipuçları.
- ✓ Kavrama testleri ve etkinlik.
- ✓ Video Çözümü.

36 Haftalık Fasikül

- ✓ MEB LGS sorularıyla uyumlu.
- ✓ Açık uçlu yazılı hazırlık.
- ✓ Düzenli takip ve gelişim.
- ✓ Video Çözümü.

Yeni Nesil Soru Bankası

- ✓ Üst düzey düşünme soruları.
- ✓ Harita ve görsel analiz.
- ✓ Bölüm sonu sarmal deneme.
- ✓ Akıllı tahta desteği.

Bu metin ve doküman Muammer ASLAN tarafından "Sosyal Bilgiler Dünyası" için hazırlanmıştır.

www.sosyalbilgilerdunyasi.com